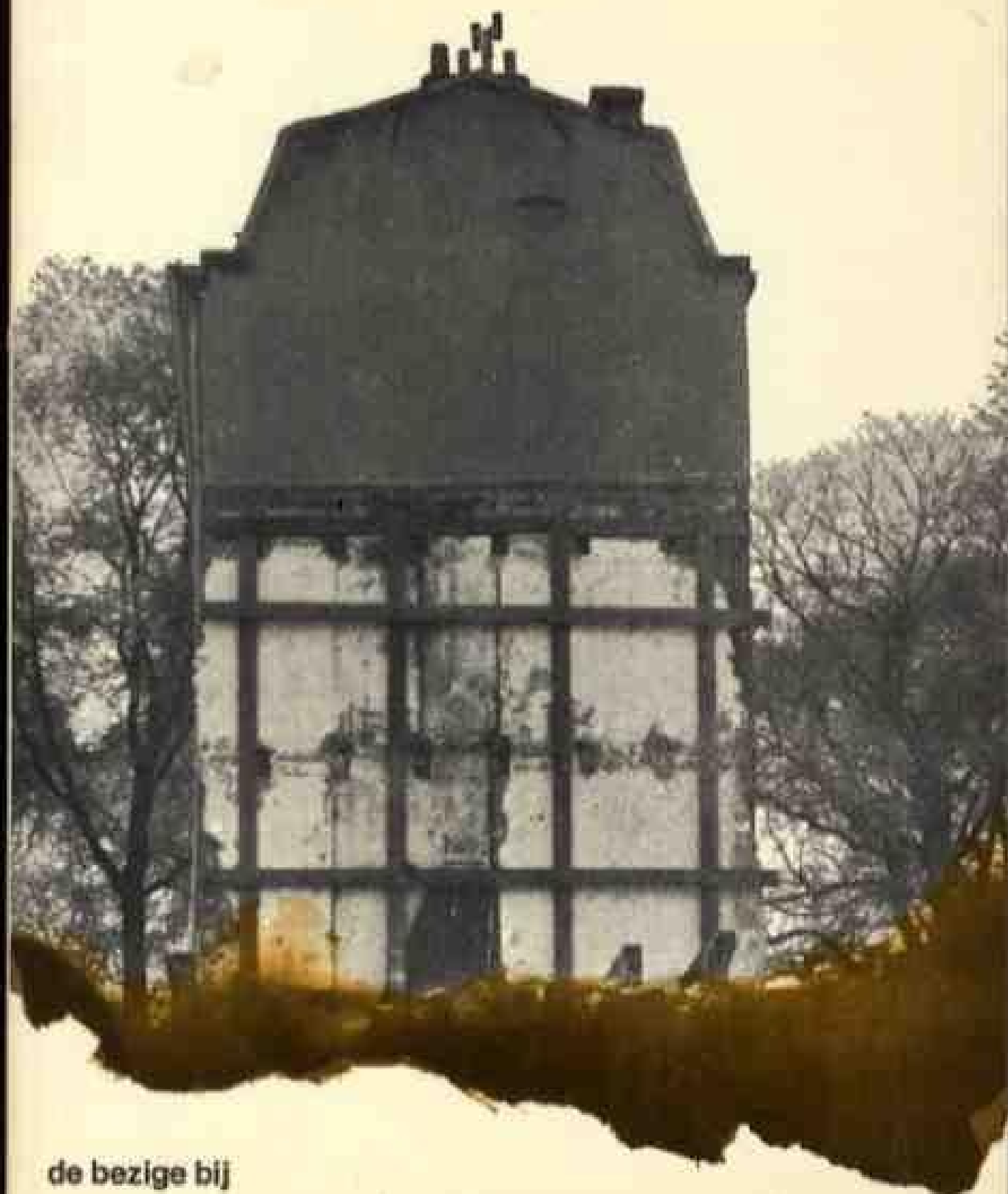


willem frederik hermans

het
behouden huis



de bezige bij

Het behouden huis

W.F. Hermans

De grote tak, bijna de hele kruin lag ineens onder de boom, zonder dat ik gekraak hoorde. Het was overstemd door de knal uit een kortstondig struikgewas van aardklonten, niet ver bij de boom vandaan.

Er volgden andere knallen, zonder dat ik de uitwerking zag. Ik keek niet om. Voor mij liep niemand. Ik was de voorste misschien. Er waren weinig bomen en ik moest goed zichtbaar zijn. Toch leek het of er in het wilde weg geschoten werd. Mijn voeten zwikten op de harde aardkluiten bij iedere stap. De helling was lang en steil. Aan de andere kant van de heuvel lagen de Duitsers. Ik hoopte dat zij ons tegemoet zouden komen. Ergens dekking zoeken, ergens stil wegkruipen. Alleen van dorst al kon ik bijna niet verder. Mijn veldfles was leeg. Ik keek om naar de anderen. Niemand was dicht genoeg bij dat ik om water had kunnen vragen.

Toen blies de sergeant op zijn fluit. Langs een holle weg kwamen wij bij elkaar en we lieten ons neervallen om te rusten. Ik stak mijn lege veldfles omhoog. Maar iedereen die hem zag, schudde van nee. Bijna niemand lette er trouwens op. De sergeant die het dichtst bij mij lag, had zijn helm over zijn gezicht geschoven tegen de hitte en het licht en met de handen op de borst gekruist leek het of hij sliep. De zon scheen fel, het had in geen dagen geregend. De gele grond was zo droog dat het door de ontploffende granaten opgejaagde stof niet meer bezonk.

Ik keek op mijn polshorloge. Het was half twee. Er viel een stilte, iedereen die aan de oorlog deelnam, scheen er zijn gemak van te nemen, alsof de oorlog een groot ziek lichaam was, dat een morfine-injectie gekregen had. Het enige wat er gebeurde: een gevecht op grote hoogte tussen drie jagers. Ik keek ernaar, een droog grasje tussen de tanden. Zij trokken een patroon van witte lussen op het blauw van de lucht, zoals

91

reclameschrijvers doen. Het zag eruit of zij het deden om ons te amuseren, enkel daarom. Niet proberen te lezen wat zij schrijven, anders word je gek. Coca-Cola. Zij hebben allebei hun handen nodig, dacht ik, maar misschien houden zij een rubberslang in de mond waardoor zij drinken kunnen opzuigen. De kogels uit hun mitrailleurs sloegen dichtbij in de grond. Ook nu kan het raak wezen, dacht ik, en ik zit hier gewoon, ik doe niets. Ik heb dorst.

Ook nu kan ik getroffen worden, alsof op zitten de doodstraf staat. Maar iedereen gaat dood, ook al zou er nooit oorlog zijn. Wat maakt oorlog voor verschil? — Zich iemand indenken die geen geheugen heeft, die aan niets kan denken dan aan wat hij ziet, hoort en voelt... voor hem bestaat er geen oorlog. Hij ziet deze heuvel, de lucht, hij voelt de droge vliezen van zijn keel krimpen, hij hoort het knallen van ... hij zou een geheugen moeten hebben om te weten waarvan. Hij hoort knallen, hij ziet hier en daar mensen liggen, het is warm, de zon schijnt, drie vliegtuigen oefenen zich in het reclameschrijven. Er is niets aan de hand. Oorlog bestaat niet.

Ik dacht aan een Spanjaard die mij 's ochtends om een lucifer had gevraagd. Hij kende een paar woorden Frans. Bij de troep die uit Bulgaarse, Tsjechische, Hongaarse en Roemeense partizanen bestond, was niemand die ik kon verstaan.

Hoelang nu al uit Nederland weg, dacht ik, aldoor in andere vreemde landen, overal dezelfde duisternis 's avonds in de steden en dan tenslotte niemand meer met wie ik kan praten. In Duitsland kon ik tenminste nog gesprekken tussen anderen afluisteren. Maar nu was alles wat ik hoorde niets dan puur geluid. Gedreun van motoren, ontploffingen, gebrom van kogels, geschreeuw van dieren, geritsel, gekraak, bonken, blaffen. Ook uit de mensen kwamen alleen maar geluiden. *Proletariërs aller landen verenigt u!*. — Maar ze zijn niet in staat een stom woord met elkaar te spreken.

Soms begreep ik de bevelen niet eens. Dat kon de officieren weinig schelen. Drie dagen tevoren lag ons peloton onder eigen vuur. Ook was er een speciale Russische afdeling gekomen die vijf man had uitgezocht en achter de schuur waar

92

wij lagen, doodgeschoten. Een had geprobeerd weg te lopen. Hij lag de volgende ochtend op de weg, met zijn gezicht naar boven. Niemand durfde hem opzij te schuiven. Wij marcheerden over hem heen, wij zetten onze voeten op hem om niet uit de pas te raken. Ik liep achter in de rij. Toen ik bij hem kwam, was zijn hoofd al gekraakt en onherkenbaar. Ik kon niet uitmaken wie het was. Drie maanden moest ik hem dagelijks hebben gezien. Maar ik zou toch niet geweten hebben hoe hij heette.

Ik dacht, terwijl een der jagers hoogte begon te verliezen, aan de Spanjaard die Frans sprak. Ik zou nu met hem hebben willen praten.

Het vliegtuig veranderde in een komeet van roet en sloeg ergens achter mij tegen de grond. De ontploffing klonk of de wereld een millioenvoudig

versterkt slikgeluid maakte. Er was voldoening in dat geluid of de aardbol op het vliegtuig had geloerd zoals een kikker op een vlieg. Toen begon een zwarte roetwolk langzaam het uitzicht op de weg te belemmeren. Opeens zag ik door de walm heen de Spanjaard blootshoofds op mij af komen lopen. Het leek of het neergestorte vliegtuig hem hier had gebracht, of hij ongedeerd uit de wrakstukken te voorschijn was gekomen.

Ik wilde wat tegen hem roepen; ik had willen roepen: Ik zat juist aan je te denken! Maar ik wist dit zo gauw met te formuleren. Misschien was ik het spreken wel helemaal afgeleerd.

Daarom nam ik niet eens de moeite mijn arm naar hem op te steken. Maar hij bleek mij toch te hebben herkend. Hij hurkte naast mij. Zijn helm, die hij als een emmertje aan de hand gehouden had, legde hij over zijn knie.

‘Waar vandaan?’ vroeg hij.

‘Holland! Al vier jaar weg! November 1940!’

‘Ah! Is niks! Ik acht jaar!’ Hij sloeg een horzel dood op zijn wang. ‘Acht jaar!’ Hij stak acht vingers omhoog.

Er werd nu nergens meer geschoten. Het enige wat er viel te horen was het knetteren van het brandende vliegtuig achter onze rug.

93

‘Ik spion,’ zei ik, ‘beetje ...’ Met mijn handen wees ik aan hoe ‘n klein beetje spion ik was geweest, nadenkend over de volgende zin.

‘Gevangen door Duitsers. Gevangenis. Veroordeeld. Drie jaar. Tuchthuis. Op weg naar andere gevangenis ontsnapt. Dan weer gevangen. Concentratiekamp. Strellwitz. Ken je Strellwitz? Zes maanden. Weer gevlucht. Gepakt vlak bij Zwitserse grens. In Saksen uit trein gesprongen. Gelopen, aldoor gelopen naar het Oosten.’ Ik keek naar hem zonder iets op te merken. Ik zou nu zelfs nog met weten wat voor kleur ogen hij had. Ik keek naar hem zoals je meestal naar anderen kijkt: zonder werkelijk iets van hen af te weten, door gebrek aan bewijs gedwongen aan te nemen dat zij wel ongeveer hetzelfde zijn als je zelf bent. — Woorden zijn niet anders dan de luchtstromingen in een hermetisch afgesloten kamer die niets wezenlijks veranderen, evenwichten onophoudelijk herstellen zonder ze ooit te hebben verstoord.

‘Ik uit Spanje toen burgeroorlog,’ zei hij, ‘ik communist. Gepakt door Fransen. In kamp. Dan gevlucht. Op schip. Turkije. Rusland.’

Zo ver met het verhaal gekomen, begon hij vlugger te spreken en steeds meer Spaanse woorden te gebruiken. Ik begreep dat Rusland hem niet was meegevalen. Daarom zei ik, voor het eerst sedert ik mij buiten de Duitse invloedssfeer bevond:

‘Ik geen communist!’

Hij lachte.

‘Merde! Tout ça, merde!’

‘Kameraad! Geef mij een sigaret!’ Het praten had mij nog dorstiger gemaakt. Een veldfles had hij ook niet bij zich.

Hij brak zijn laatste sigaret in tweeën en ging op een elleboog liggen.

‘Wat doe jij?’ vroeg hij. Hij maakte mij duidelijk dat hij wilde weten wat ik vroeger had gedaan, voor de oorlog.

‘School,’ zei ik, ‘technische school.’

‘Yo yesero,’ antwoordde hij, ‘moi yesero!’ Omdat ik mijn schouders ophaalde, herhaalde hij het vreemde woord enige malen, alsof het zodoende een nieuw begrip voor mij worden

94

zou: iets wat hij nu eenmaal was, zoals een paard een paard is en geen tijger. *Yesero!* Ons gesprek moet hier ongeveer geëindigd zijn, ik herinner mij heel goed dat we elkaar niet gezegd hebben hoe wij heetten. Als ik later aan hem dacht, dacht ik aan ‘die yesero’. Ik heb het nu in een Spaans woordenboek opgezocht, het betekent gipsbrander. — Een beroep waarvan men nooit vermoed heeft dat het bestaat, waarvan je niet begrijpt wat het inhoudt.

Een van onze tanks kwam de helling opgereden. Wij stonden op en liepen er met het geweer onder de arm achteraan, tot het hoogste punt van de heuvelrug. Vandaar zag ik uit over een klein dal waarin, aan een rivier, een van die stadjes lag waarvoor in wachtkamers van stations propaganda wordt gemaakt op gekleurde aanplakbiljetten. Ik had nooit gedacht dat ik er op deze manier een te zien zou krijgen.

De Duitsers schoten uit alle richtingen op ons. Die yesero was ik toen al kwijtgeraakt.

Ik ging langzaam naar beneden, dwars door een bijna rijpe wijngaard. Ik kroop en sprong tussen gesneuvelde soldaten. Maar nog lang niet alle Duitsers waren dood, hoewel drie van onze tanks nu de top van de heuvel

hadden bereikt. Ik wist niet waar al die projectielen vandaan kwamen. Het leek of er niets aan was te doen. Ik knielde, kroop, greep mij vast aan de geleidedraden van de wingerds om met mijn zware bepakking niet naar beneden te rollen. En dan ook nog moeten schieten. Van tijd tot tijd vergat ik alles en propde mijn mond vol zure druiven.

Laat in de middag liep ik op een weg vlak langs de rivier. Uit een huis, bij een bocht tegen de dalhelling gebouwd, werd geschoten. Ik ging op mijn buik liggen, vlak aan het water. Mijn geweer lag op het asfalt van de weg. De sergeant en twee anderen kropen in het struikgewas tegen de helling met de bedoeling boven het huis te komen. Ik wachtte. Niemand was er op die weg, behalve ik. Aan het huis was niets te zien. De Duitsers schoten niet meer omdat ze mij niet zagen. Er was een grote tabakspijp geschilderd op de zijmuur van dat huis. Het bleef overal stil. Ik bewoog mij niet, maar toch leef-

95

de ik honderdmaal zo snel als anders. Toen hoorde ik drie knallen. Het dak vloog op in een zwerm zwarte leien. Er begon rook uit de ramen te krinkelen in een heel ander tempo dan het mijne. Een Duitser kwam naar buiten en rende naar de weg. Ik schoot hem neer. Ook een tweede, een derde, een vierde. Zij vouwden dubbel als een vlinder die wordt opgeprikt, ik stak hen dood met een speld van tweehonderd meter lang. Het lukte mij niet de vijfde te raken voor hij in de rivier gesprongen was. Ik schoof een nieuw magazijn in mijn geweer en toen ik het had leeggeschoten, dacht ik dat ik het hoofd van de Duitser niet meer boven het water zag. Ik stond op en holde naar voren. Terwijl ik liep, bedacht ik van alles. Een der Duitsers was mogelijk niet dood. Hij zou mij kunnen neerschieten met zijn pistool. Of, er waren er nog meer in het huis geweest; er zaten er nog een paar in. Of zij waren aan de achterkant eruit gesprongen, terwijl ik op de zwemmer mikte en zij hadden zich verstopt in de struiken tegen de helling. Zij konden onmogelijk missen als ik voorbijkwam. Maar ik wist niet wat ik anders moest doen dan rennen. Er zou een eind aan komen, eindelijk een eind. Ik wierp het hoofd in de nek van angst. Zo sprong ik over de lichamen op de weg, zonder er langer naar te kijken dan voldoende was om niet te struikelen. Maar er gebeurde niets. Huizen kwamen tussen mij en de rivier. De spijkers in mijn zolen krasten over bolle keien, het straatje steeg kronkelend omhoog naar een plein waar onze tank al stond.

Nergens zag ik Duitsers. Voor een café stonden partisanen in groepjes met flessen in de hand. Ik wierp mijn geweer dat ik nog aldoor schietklaar gehouden had, op de schouder en wilde er ook naar binnen gaan. Maar de

sergeant kwam naar voren en hield mij tegen. Hij was blootshoofds, hij keek mij aan als een vijand. 'Boobytrap!' zei hij. Hij zei nog veel meer, wat ik niet begreep. 'Boobytrap!' Hij duwde mij weg. Hij wees dieper het stadje in en gaf mij een klap op de schouder die mij meteen de goede richting in duwde. Van woede voelde ik geen vermoeidheid meer. Maar de straat steeg hoger. Op een hoek hurkte ik bij een slangekop van ijzer die water spoot.

96

Mijn hele hoofd hield ik eronder, het water liep onder mijn kleren over mijn rug.

Het smaakte zwavelachtig, licht mousserend. De weg waarlangs het al eeuwen lang de goot bereikte, tekende zich af in een vlekkeloos neerslag van lichtgeel. Het kwam blijkbaar uit een natuurlijke bron; bij alle straathoeken waren van zulke eeuwig lopende kranen. En toen wist ik het ineens: dit was een badplaats, een luxe-badplaats. Ik was er zeker van toen ik, uit het alleroudste gedeelte van het stadje omhooggeklommen, hotels zag staan, door parkachtige aanleg omgeven.

Er was hier niemand behalve ik. De bewoners moesten gevlucht zijn of geëvacueerd. Twee honden kwamen op mij af, ik stak mijn hand naar hen uit, maar zij renden elkaar achterna en namen geen notitie van mij. Het gaf mij een gevoel of ik dood was, of ik hen wel kon zien, maar zij mij niet. Ik kon de gedachte niet van mij afzetten dat zij dwars door mij heen gelopen waren in plaats van langs mij. Niets hoorde ik behalve hun hijgen en het tikken van hun nagels op de keien. De verlaten huizen stonden op het punt in beweging te komen en zich om mij heen te groeperen, zich aanbiedend als vrouwen in reisverhalen uit Achter-Indië.

De oorlog had nooit werkelijk plaatsgevonden; zolang ik niet gewond was, was er niets gebeurd. Er waren nooit andere mensen geweest, nooit zolang ik leefde, nergens ter wereld. Ik hield stil en ontdeed mij van mijn bepakking. Alleen het geweer, mijn helm, mijn bajonet, mijn patronen en mijn handgranaten hield ik bij mij. Zo liep ik langs een lage stenen balustrade waarachter, in de diepte, drie rode tennisbanen lagen. Ik wist niet meer hoe tennis werd gespeeld, ik wist niet wat het net, de witte lijnen, de hoge witte stoel, die zware rol in een hoek, te betekenen hadden. De zon ging onder achter mijn rug. Hij werd weerkaatst in de grote ruiten van een huis schuin voor mij. Bij elke stap die ik deed, veranderde één raam in een groot blad gepolijst rood koper. En toen glansden zij alleen nog maar diepzwart. Ik stond er recht tegenover.

Het huis was op zichzelf niet groot, maar alle onderdelen

97

ervan waren groot. De ramen bestonden uit ononderbroken spiegelglas, de deuromlijsting was zo hoog als twee verdiepingen; het had een balcon over de gehele breedte.

Er lag een glooiend diepgroen grasveld voor, met een dikke plataan ver uit het midden. De kruin was herhaaldelijk geknot, zodat de boom leek op een galg met plaats voor een hele familie. De voordeur die uit glas en smeedwerk bestond, was geopend op een brede kier.

Binnen gaan kijken. Ik had alle tijd. Ik had een opdracht gekregen, ik was ergens naar toe gestuurd. Ik wist niet waarheen, maar ik kon toch ook niet zomaar terugkomen bij de sergeant. Ik zou de opdracht wel op mijn eigen manier uitleggen ... wie weet wat er viel te halen!

Toen ik de voortuin was ingegaan en langzaam opsteeg naar het bordes, drong het tot mij door dat ik voor het eerst sinds lang een werkelijk huis betreden zou, een echt woonhuis. Ik had geslapen in gevangenissen, in barakken, op stro in schoollokalen, een keer onder een vrachtauto, in hooibergen, in goederenwagens. Al drie jaar had ik nooit ergens anders overnacht dan binnen beschuttingen waar mensen alleen maar werken, wachten of gevangen zitten: stations, politiebureau's, schuren; ook een week in een ziekenhuis.

Ik keek door de open deur naar binnen; het was er niet donker, de corridor voerde aan het andere eind weer naar de buitenlucht. Zweet brak mij uit aan de handen toen ik op het bordes stond en achterom keek voor ik binnenging. Zich verbeelden nooit ergens anders geweest te zijn dan hier, of zich indenken dit huis, deze heuvel veroverd te hebben als de oplossing van een raadsel; dit, uit alles wat er op de hele wereld bestaat. — Ik raakte zó onder de indruk dat ik in de vestibule mijn voeten veegde. Toen pas duwde ik de zware deur met twee handen dicht. De atmosfeer van het huis verschoof hierdoor en drong in mijn neus. Het water liep mij om de tanden en ik streek met mijn tong langs mijn lippen terwijl ik naar de achterdeur ging. Sommige doktoren verklaren dat de liefde op het eerste gezicht niet ontstaat door wat er is te zien, maar door wat er geroken wordt. Zo goed weet de mens dat

98

hij een ander niet geloven kan, dat wat gezegd wordt of getoond, nooit overtuigt. Geur, de zwakste werking op afstand, door parfum te verdringen maar nooit te verslaan, kan niet huichelen omdat hij aan één stuk door

opnieuw ontstaat. Stank is er altijd, onveranderlijk. Stinken is het enige dat de waarheid spreekt.

Over een bank lag een damesmantel. Hij praatte zoals de voorwerpen in een detectiveroman. Hij zei: ik lig slordig in elkaar gerold hoewel ik duur ben. Iemand heeft mij hier neergegooid op het punt mij aan te trekken en de deur uit te gaan. Maar zij bemerkte dat zij iets vergeten had. Zij is nog in het huis. Pas op, je bent niet alleen. — Twee hertekoppen aan de muur zeiden niets. Ik keek uit door de achterdeuren over een klein terras met marmeren balustrade en een lange rechthoekige Franse tuin. Achterin stond een prieel. Ik nam mijn geweer onder de arm en bijna op een sukkeldraf begon ik zo snel mogelijk te zoeken. Alle deuren het ik achter mij open. Ik lette niet op waar ik mijn voeten zette. Boobytraps! Dit huis zou niet instorten op mijn hoofd. Het rook er niet naar. Ik was als een man die iets wat hij teruggevonden heeft, telkens opnieuw betast om weer te voelen dat het binnen zijn bereik is. Mijn zoeken leek in niets op een onderzoek. Ik wilde alleen maar alles opnemen; ik was niet bang.

In de benedenkamers zag ik niemand. Ik keek zelfs onder het tapijt dat van een grote vleugelpiano afhing. Niets. Toch raakte ik het gevoel dat er kort geleden nog iemand was geweest, niet kwijt. Bijtend op een vinger bleef ik staan midden in de salon en dacht na. Aan de muur hingen geschilderde portretten die geen antwoord gaven. Er stonden op de schoorsteenmantel kandelabers met halfafgebrande kaarsen erin, er lag as in de asbakjes en er stond een kristallen beker met sigaretten. Nee, die voorwerpen konden er evengoed drie maanden zo zijn als drie uur. Opeens wist ik het: er lag nergens stof. Zolang er in een huis geen stof ligt, leeft het nog, zoals een lichaam niet dood is zolang het transpireert.

Ik verliet de kamers, kwam in de keuken. Een pan soep stond zachtjes te verdampen op een smeulend kolenfornuis;

99

ik zag geen mens. Ik ging de gang in, op weg naar de bovenverdiepingen. Een trap met zwaar gebeeldhouwde vergulde balustrade slingerde zich omhoog als een boemerang. Misschien, dacht ik, als ik mijn voet op de bovenste tree zet, ontploffen alle boobytraps in het hele huis. Een vrouw is hier vlak voor zij vluchtte, geweest om ze scherp te zetten en heeft haar mantel laten liggen.

Er was een kamer met boekenkasten en een schrijfbureau. Eén kamer was op slot. 'Iemand hier?' riep ik, terwijl ik met de kolf van het geweer tegen de deurpost sloeg. Ik hoorde alleen mijn eigen ademhaling en tenslotte mijn

hartslag. De deur forceren? Nee, tijdverspilling. Ik ging naar een grote slaapkamer die door een zwaar gordijn was afgescheiden van een nog grotere badkamer. Het bad rees tot kniehoogte op uit het midden van de marmeren vloer. Twee bronzen hydra's hielden hun koppen over de rand. Ik draaide de kranen open, allebei.

Het water van de ene werd onmiddellijk heet. Een warmwaterkraan waar werkelijk warm water uitkwam! Dat was in de hele oorlog nog niet vertoond! Het maakte mij zó opgewonden, dat ik mijn kleren uittrok en het bad liet vollopen. Wie zich ook in het huis mocht hebben verstopt, hij kon komen; ik zou niets terugdoen. Ja, ik had die opdracht van de sergeant verdomd goed begrepen! Hij had gezegd: 'Ik wil je zwarte smoel niet meer zien! Ik wil je stinkende vel niet meer ruiken! Jij gaat als de weerlicht je pens afschrobben!' Dat had die Bulgaar, Montenegrijn, Sloween of wat hij wezen mocht, gezegd. Boobytraps! Nergens boobytraps!

Ik stapte over de lage rand van het bad en ging liggen. Mijn vrolijkheid bedaarde. Er liep wat van het water in mijnmond. Het smaakte zoals het water dat uit de fonteintjes op de hoeken van de straten spoot. Toen ik er enige minuten in had gelegen, kreeg ik de indruk dat er een verstenende werking van uitging. Ik zou langzaam inslapen. Alle gevoel zou zich uit mijn lichaam terugtrekken, van buiten naar binnen, het zou zich samentrekken op één punt en dan verdwijnen in het niet. Eerst zou mijn huid ongevoelig worden, tenslotte zou

100

ik zelfs mijn hartslag niet meer kunnen waarnemen. Als de mensen geen gevoel hadden, dan zou er al veel in de wereld verbeterd zijn. Ze zouden een arm of een been kwijtraken zonder dat ze het merkten, het zou niet anders aanvoelen dan nagelknippen. Ze zouden doodbloeden zonder dat ze het voelden, glimlachend. Al heel jong! Babies zouden kalm voortgaan met op hun duim zuigen, terwijl ze werden gekookt in badwater dat te heet was. Wie zou er notitie nemen van een gat in zijn hoofd als het geen pijn deed? Wie zou er in zijn bed gaan liggen zonder dat hij steken of slapte ondervond? Gevoelloos hadden de mensen moeten zijn! Dan waren er nooit zoveel gekomen! Dan waren er nooit zo veel overgebleven! Maar ze worden eerder blind of doof dan gevoelloos. Door zulke nietige onopvallende trucs blijft de wereld bestaan.

Ik keek naar mijn lichaam of het niet al bezig was in een zwavelgele mummie te veranderen. Maar ik viel zelfs niet in slaap. Achter een hoog raam zag ik de geknotte kruin van de plataan, witgevekt als een geplamuurde deur. Buiten

bleef het stil, er werd niet geschoten, ik hoorde ook geen auto's rijden. Het stuk dat ik van de hemel kon zien, werd rood en later paars. De voorwerpen in de kamer werden snel minder zichtbaar. Ik maakte geen haast. Om niets onbeproefd te laten, trok ik aan het koord van een elektrische schakelaar. Wij zelf waren gewoon in de huizen van plaatsen die wij ontruimen moesten, hier en daar een landmijn te verbinden met het elektrische net. Maar hier gebeurde niets, geen ontploffing. Ook geen licht trouwens. Nu dacht ik er weer aan dat er overal in de kamers en gangen halfafgebrande kaarsen stonden. Er moest in dit stadje al lang geen stroom meer zijn. Ik was veilig, ik loste raadsels op met gemak. Ik zou zo lang in mijn bad blijven liggen als ik wilde.

Pas toen plotseling niet ver weg een bom ontplofte, zodat het water opspatte, stond ik op om mij weer aan te kleden. Ik droogde mij af, liep naakt naar de slaapkamer, haalde een kaars en schroefde een gillette-apparaat dat, zoals alles, klaar lag op de wastafel, in elkaar. Er vielen steeds meer bommen,

101

ik hoorde ook mitrailleurs, maar uit het raam kon ik niets bijzonders opmerken. Voor een spiegel waarin ik mij zien kon van top tot teen, schoor ik mij. In een kamer geheel met spiegels bekleed, daar zou ik altijd in kunnen blijven zonder mij ooit te vervelen, als Robinson Crusoe op zijn eiland. Wie alleen denkt, heeft maar half contact met zichzelf. Zien is meer waard, zien is alles. Zichzelf zien als een ander zou redding betekenen, maar altijd blijf je aan de verkeerde kant.

Ik was extra aandachtig. Nu ik zo schoon was, verwachtte ik van alles te ontdekken. Ik ontdekte niets. Wat ik had beleefd, was verdwenen zonder tekens achter te laten. Het uiterlijk kan het geheugen niet bijhouden. Een man van tachtig die in de spiegel kijkt, krijgt niet de indruk dat hij daar op zijn achtste jaar een ander heeft gezien.

Maar wel was er op dat ogenblik zoveel aan mij veranderd dat ik er niet toe kon komen mijn vuile ondergoed en mijn uniform weer aan te trekken. Ik liep naar een kast in de slaapkamer. Er hing een hele rij costuums, overhemden en dassen lagen op een plank erboven. Terwijl ik een broek die mij te wijd was, maar toch te kort, probeerde vast te maken, raasden langs de andere kant van het huis zware motoren voorbij. Ik vroeg mij niet af wat het te betekenen kon hebben. Ik had lawaai genoeg gehoord van mijn leven. Ik voelde honger en dacht aan de soep die ik gevonden had. Toen ik klaar was (het witte overhemd was bros en verrukkelijk als gebak) ging ik naar de keuken en at met een pollepel uit de pan.

Nadat ik alles opgegeten had, legde ik mij in de salon op een sofa vol kussens en rookte een sigaret. Ik keek naar het plafond dat de hemel voorstelde met engeltjes van goud. Ik tikte de as af op het tapijt, maar niet zonder innerlijke afkeuring, ik die mijn neus had gesnoten in mijn hemd, nooit mijn handen meer waste voor het eten, om van tandenpoetsen niet te spreken; ik die drie jaar gespuwd had waar ik wilde, en wekenlang mijn gat niet afveegde.

Het leek of ik mij nu weer behoorlijk gedragen moest, hoewel de eigenaar van het huis al blij mocht wezen als ik niet plunderde. Zijn dienstmeid had soep gekookt terwijl ik over

102

de grond kronkelde van dorst. Voor ik wegging, zou ik zeker in de kelder gaan kijken. Dat zou alles in orde brengen. Een goede fles voor de sergeant. Nooit zou hij denken dat ik zijn bevelen niet begreep/

Ik drukte de sigaret uit tegen de onderkant van de sofa. Ik dacht aan alles wat ik in het huis had gezien en voelde mij aanwezig op alle plaatsen tegelijk. In een huis weet je alles zeker, omdat je gemakkelijk terug kunt gaan om te kijken of je je niet hebt vergist. Alleen zijn in een huis waar niemand kan komen om iets weg te nemen of te verplaatsen, het is genoeg om een leven tot een succes te maken. Maar in dit huis was ik niet overal geweest; die ene kamer kon ik niet in. Ik was misschien wel niet eens alleen. Toch hoorde ik nergens geritsel of gekraak.

Ik keek strak in het gezicht van mijn moeder die verwijtend naar het tapijt wees, waarop in witte modder mijn voetstappen lagen. ‘Maar jij bent immers dood,’ antwoordde ik, hoewel zij niets had gezegd, ‘je zou toch vandaag begraven worden?’

Ik werd wakker door het gelui van een grote klok. Het kwam uit het binnenste van het huis. De kaars was opgebrand.

Toch was het niet donker in de kamer. Een rode gloed van grote branden golfde af en aan. Het klokgelui hield op, begon opnieuw. Ik stapte van de sofa af. Toen drong het tot mij door dat het klingelen afkomstig was van de huisbel. Niet opendoen zou nutteloos zijn. Wie kon er anders voor de deur staan, behalve een van onze eigen partizanen? Ik liep naar de corridor. Iemand liet het licht van een elektrische lantaren over de muur glijden. Ik vermeed het niet. Toen het op mij viel, doofde het. Ik kon degene die het gehanteerd had, duidelijk zien staan door het smeedijzerwerk in de deur.

Maar pas toen ik de deur opengetrokken had en onmiddellijk een stap naar

buiten deed, zag ik dat het een Duitser was. Met zijn diep in de ogen getrokken helm leek hij op een lantarenpaal zonder licht. Hij salueerde met gehandschoende hand en vroeg: 'Bent u de bewoner van dit huis?'

103

Ik keek over hem heen, naar zijn motorfiets die tegen de plataan stond, ik keek naar de brand waarvan ik drie haarden kon zien.

'Jawel,' zei ik toen, 'ik ben ziek. Ik sliep.'

'Ah zo! Dat is flinker dan weglopen zoals de andere lui in dit verdomde nest. Hoeveel kamers heeft uw huis?'

In iets dat brandde, vlak tegen de horizon aan, ontsproot een bezem van langdurige vonken. Ik gaf geen antwoord.

'Wij zouden graag hier een aantal officieren onderbrengen.'

'Ik feliciteer het Duitse leger dat het ons zo snel heeft bevrijd,' antwoordde ik, 'Heil Hitler.'

Ondertussen dacht ik na. Hoeveel kamers had het huis? Ik wist niet eens hoeveel verdiepingen.

De Duitser maakte een gebaar om aan te duiden dat de herovering hem geen moeite had gekost. Hij liep terug naar zijn motor, toen ik gezegd had dat de officieren mij welkom zouden zijn.

Ik smiet de deur dicht, stak een kaars aan en begon door het huis te dwalen, voetje voor voetje opdat de vlam niet uitwaaien zou. Ik wilde niet vluchten, maar moest er toch vandoor gaan zolang het nog kon. Hoelang was ik al niet op de vlucht? Enkel, ik wist nu werkelijk niet meer waar naartoe. En toen ik op de badkamer mijn uniform zag liggen, die er bij het licht van de kaars uitzag als een hoop vodden, de kleren van een vermoorde, had ik nog minder zin haar aan te trekken dan een paar uur tevoren. Waar zou dat trouwens toe leiden? Als de Duitsers mij vonden, zouden zij mij krijgsgevangen maken. En dan zouden ze vlug genoeg ontdekken wie ik eigenlijk was. Of misschien schoten ze partisanen wel onmiddellijk dood.

Ik verborg daarom alles in de spiegelkast. Maar mijn geweer legde ik onder het bed met mijn patronen en handgranaten erbij. Toen dacht ik: nu moet ik het hele huis doorzoeken, zodat ik het goed ken, dan zullen zij er niet aan twijfelen of het mijn rechtmatig eigendom is.

Maar ik kreeg er de tijd niet voor. Weer hoorde ik de bel.

De kaars woei uit toen ik de deur opende. De officieren belichtten mij met hun zaklantarens. Daardoor kon ik hun gezichten niet opnemen.

‘Heil Hitler,’ zei ik, ‘ik ben de zoon des huizes. Mijn ouders en mijn twee zusters zijn gevlucht. Waarschijnlijk zijn zij bij mijn oom in Breslau. U kunt dit huis als het uwe beschouwen. Maar ik reken er op dat er niets beschadigd zal worden.’

‘O nee! Wij zullen u niet lastig vallen zonder noodzaak.’

‘U hebt de ruimte. In de benedenkamers kunt u zitten. Ook moogt u piano spelen, maar niet na elven. Ik ben zeer zwak, ik ga vroeg naar bed.’

Ik ging hen voor naar boven. Zij liepen achter mij aan met hun zaklantarens. Mijn schaduw golfde over de treden.

‘Deze vertrekken,’ zei ik en wees op de badkamer, de grote slaapkamer, de bibliotheek en de kamer die op slot was, ‘dat zijn de kamers die ikzelf gebruik.’

‘Natuurlijk, natuurlijk. Wij begrijpen u.’

‘En boven,’ zei ik, ‘is ook nog enige ruimte die u gebruiken kunt, wanneer u dat nodig vindt. — Nu moet ik u welterusten wensen.’ Ik gaf hun, voor zij antwoord gegeven hadden, de hand en ging de slaapkamer binnen. Een hoorde ik naar beneden lopen, de anderen bleven staan praten. Zij kwamen de eerste uren niet tot rust. Zij sjouwden met kisten op de trappen. Auto’s reden af en aan. Zwaar kanonvuur hoestte in de verte. Ik lag aangekleed, dwars over de lits jumeaux. De gordijnen had ik open gelaten. Het licht in de kamer varieerde onophoudelijk met het oplaaien van de branden die door niemand werden geblust.

De sergeant had mij gevangen genomen. ‘Wat was je eigenlijk van plan?’ vroeg hij, ‘wat dacht jij eigenlijk? Dat die Duitsers blijven zouden? Je ziet, in twee dagen hebben wij ze er weer uitgetrapt. Wat wou jij eigenlijk; in dat huis blijven? Je niets meer van ons aantrekken? Waar is je uniform?’ Maar misschien bleven de Duitsers wel. De oorlog kon niet lang meer duren. Ik zou hier blijven, eindelijk uitrusten. Behalve als een van die officieren bij mij kwam, zijn

hand vol anti-Duitse pamfletten. ‘U bent de zoon des huizes, nietwaar? Dit hebben wij hier in huis gevonden. Wat heeft dit te betekenen? U bent

helemaal niet ziek. U, de enige achtergeblevene in een stad waar iedereen is gevlucht. U bent een spion, beken het maar. Kom, ga mee, achter in de tuin. Dan maken wij er een eind aan met een nekschot.’ Hoe moest ik bewijzen dat ik niet de zoon des huizes was; door mijn Russische uniform voor de dag te halen, misschien ? Toen dacht ik aan de gesloten kamer. De eigenaars van het huis hadden, voor zij vertrokken, alle bezwarend materiaal daar naartoe gebracht. Ik moest er alleen voor zorgen dat de Duitsers er vandaan bleven. Dan was ik veilig.

Ik, de zoon des huizes, dacht ik, toen ik de volgende ochtend wakker werd en het overal stil was. Ik heb hier altijd gewoond. Het is mijn huis.

Vuil ondergoed lag op een hoop in de gang. Ze hadden een berenkop van de muur genomen en de haak als kapstok gebruikt. De deur naar de kelder was opengebroken. Goed, dan hoefde ik het zelf niet meer te doen. Ik ging naar beneden. De kelder lag zo vol met allerlei levensmiddelen, bonen en suiker in zakken, conservenblikken en weckglazen op planken, rekken vol flessen wijn, dat ik eigenlijk niet kon uitmaken of er iets meegenomen was. Maar ik zou het niet dulden. Ik, de zoon des huizes.

Toen ik ‘s middags een kolonel zag thuiskomen, ging ik hem tegemoet en beklagde mij.

‘De lui waren erg vermoeid,’ antwoordde de kolonel, ‘dan kijkt men niet zo nauw meer.’ Hij nam zijn pet af en veegde met zijn hand over zijn hoofd. Zijn nek en achterhoofd waren in lange tijd niet geschoren en begroeid met mosachtig wit pluis.

‘Ze waren niet te vermoeid om de kelder open te breken,’ zei ik.

De kolonel zette nu zijn pet weer op, ontstak in woede en riep uit dat het nooit meer gebeuren zou. Toen hij doorliep, boog ik het hoofd, alsof mij dat kon helpen hem geheel te vergeten. Ik wilde alleen zijn, volstrekt alleen.

106

‘s Avonds laat kwam een korporaalgeweermaker mij twee nieuwe sleutels brengen. Hij had een ander slot in de kelderdeur gezet.

‘Hoeveel sleutels heb je voor julliezelf achtergehouden?’ vroeg ik.

‘U bent een grappenmaker,’ antwoordde hij. — Er is mij nooit gebleken dat hij het had gedaan. Ook werd er geen rommel meer gemaakt. Een week later waren er ‘s ochtends in de tuin twee bezig kleden te kloppen. Op de piano gaven zij uitsluitend klassieke muziek ten beste. Steeds hetzelfde: Für Elise

van Beethoven en de Turkse Mars.

Onder mijn kamerdeur werd een papier met een handtekening en twee stempels doorgeschoven. Alle burgers was het verblijf in de stad verboden, maar ik kreeg vergunning. De oorlog had zich tamelijk ver uit de omgeving verwijderd. Het was rustig op straat. Er werd niet gevochten in de omgeving, er waren maar weinig Duitse soldaten en verder niemand. Zo nu en dan wandelde ik in een nabijgelegen parkje waar een verlaten kurhaus stond, een negentiende eeuwse gebouw met gele zuilen waar pleisterwerk afschilferde. Een ontploffing had het glas uit deuren en vensters gedrukt. Ik ging er binnen. Er was een grote rustzaal met langs de muren divans van rood pluche en in het midden van de tegelvloer een ronde balustrade. Daaronder lag een open kelder, waarin op de monding van de bron een installatie van nikkel en glas was gebouwd. De kelder liep langzaam onder water, de installatie was halfverdronken toen ik er voor het eerst kwam. De volgende dag stroomde het water uit de kelderramen van het gebouw. Het kon voorlopig niet afvloeien, het vormde een slotgracht er omheen. Op de vensterbank zat een kat. Ik waadde naar hem toe, hij boog zijn rug als een zweep. Hij leek vervaardigd uit een stuk staalkabel, telkens weer gesplitst: in staart, kop en poten, in nagels en snorren. Ik pakte hem op en nam hem mee naar huis; hij hechtte zich aan mij als een doornappel. Hij liet mij pas los, nadat ik het huis binnen was gegaan en de trap opgelopen. Zijn staart rees langzaam omhoog toen hij op alle vier poten

107

stond en hij sloop naar de deur van de kamer die nog niet open was geweest. Hij mauwde en stootte met zijn kop tegen de deurpost. Ik liet mij vallen op handen en voeten om te kijken of er een kier was boven de drempel. Er was wel een kier, maar ik kon niets ruiken van wat de kater rook. Ik bleef bij hem op de grond liggen en streelde hem over de rug. 'Het is niets,' zei ik, 'en als het iets is, wij kunnen er toch niet in. Kom hier.' Alle sleutels die ik in het huis had kunnen vinden, had ik al geprobeerd op die deur, maar geen enkele paste. En ik pakte het beest weer op en bracht het naar mijn kamer. Toen ik naar de tuin wilde gaan, liep ik in de benedengang de kolonel weer tegen het lijf. Hij vroeg of ik nog klachten had over het een of ander.

'Nee,' antwoordde ik, 'zo erg was het trouwens niet, gezien de buitengewone omstandigheden. In oorlogstijd kan iedereen zich nu eenmaal niet altijd welopgevoed gedragen.' Alles wil ik vergoelijken, dacht ik, maar laat mij zo gauw mogelijk met rust.

'Buitengewone omstandigheden!' riep hij uit, 'ik erken geen buitengewone

omstandigheden!’ Het was helder zonnig weer. Alleen gesjirp van vogels drong tot ons door. Hij begon omstandig een sigaret uit te kloppen op een zilveren koker.

‘Zolang ik in dienst ben,’ zei hij, ‘heb ik mij elke ochtend geschoren, precies om half zeven, met warm water. Ik ben vandaag precies veertig jaar in dienst. Geschoren met warm water, oorlog of geen oorlog! Dat is wat ik onder cultuur versta!’ Hoewel hij langer was dan ik, wipte hij toch telkens op en neer, zodat zijn laarzen kraakten.

‘De cultuur geeft geen pardon! Cultuur is eenheid! Buitengewone omstandigheden bestaan alleen als uitvlucht! Wie aan buitengewone omstandigheden toegeeft, nah! die is al eenvoudig geen cultuurmens meer!’

Ik zei niets. Je hangt me de keel uit, dacht ik. Hij ging nu iets gemakkelijker op één been staan, terwijl hij het andere rollen liet op zijn hak en verder praatte.

‘In de vorige oorlog begon het Engelse trommelvuur op een ochtend om kwart over zes. Om half zeven ging ik mij

108

scheren. Het was te donker in de loopgraaf, ik ging hogerop staan. Dat heeft mij de helft van mijn pink gekost. Maar om half acht zat ik achter mijn ontbijt!’ Hij hield op en keek mij aan; de halfafgeschoten pink liet hij mij niet zien. Het kon mij niet schelen wat hij onder cultuur verstond. Het kon mij niet schelen wat hij over welk onderwerp ook dacht. Ik nam mij voor hem te vermijden, iedereen te vermijden. Waartoe zou gepraat dienen? Ik had al zó lang niet gepraat; nu ik er de gelegenheid voor kreeg, zou het mij alleen maar ongeluk kunnen brengen.

Ik ging de achterdeur uit, het marmerterras over en daalde af in de tuin, zoals ik al zo dikwijls had gedaan. Ik keek op naar de twee ramen die, naar ik berekend had, bij de gesloten kamer behoorden. Er was niets aan te zien. Er was verduisteringspapier naar beneden gelaten als altijd. Er was niets veranderd. Heen en weer lopend, nam ik alle uitsteeksels van de achtergevel in mij op: raamlijsten, regenpijpen. Ik zag geen enkele mogelijkheid er naartoe te klimmen zonder bijzondere hulpmiddelen. Zelfs via het raam van een andere kamer zou ik er niet kunnen komen.

Toen ik terug was in huis en mijn slaapkamer binnenging, moest ik met de deur de kat verschuiven die erachter lag. Hij wilde langs mij glippen, naar de gesloten kamer, maar ik wist hem in zijn nekvel te grijpen. Samen gingen wij

op het bed liggen terwijl ik hem in mijn armen omkneld hield.

‘Er mag niets veranderen,’ fluisterde ik hem in het oor, ‘wij blijven hier. Alles blijft zoals het is. Op een dag is de oorlog afgelopen. De Duitsers trekken weg. En wij blijven hier, altijd.’ Hij schudde zijn kop zodat zijn oren een klepperend geluid maakten.

‘Niemand mag in deze stad zijn, behalve de Duitsers en ik’, zei ik, ‘de Duitsers zullen er nooit achter komen dat ik de eigenaar niet ben. En aan de oorlog komt nooit een eind. Deze stad zal altijd verboden terrein blijven, behalve voor mij.’ Ik tilde hem op met mijn handen onder zijn schouders, ik voelde zijn kleine hart tegen mijn rechter duim kloppen met de snelheid van een horloge. Hij keek mij niet aan, hij

109

hield zijn kop schuinweg gestrekt. De ogen, zo weinig wendbaar in hun cassette van fluweel, staarden of zij met berusting de gevolgen overzagen van een onvermijdelijke maar wrede beslissing.

Ik liet hem los. Hij sprong op de vloer met een plof en ging liggen bij de deur.

Toen ik er nog wat langer had gewoond, verliet ik het huis bijna niet meer. Ik kwam niet verder dan het prieel achter in de tuin. Ik had behoefte aan geen enkele bezigheid. Meestal was ik op de slaapkamer, in bed, ik werd niet eerder dan ‘s middags wakker en sliep soms al weer in voor het donker was. Ik deed alleen nog dingen waar ik niet bij hoefde na te denken. Elke dag bleef ik in het bad liggen, tot de zouten uit het water geheel bezonken waren. Het groeide langzaam dicht, maar het was ruim genoeg. Dan liep ik op en neer, voorwerpen betastend, zonder ze te onderzoeken. Op medicijnflesjes en poederdoosjes, op zakdoeken en aan de rand van lakens waren namen geschreven die ik niet probeerde uit te spreken. De klerenkasten heb ik helemaal uitgepakt. Zijde, fluweel en bont wierp ik op een hoop. Mijn kat ging er in liggen slapen. Ikzelf kroop er in rond, diep de geuren insnuivend. Vijfentwintig paar schoenen bekeek ik aandachtig, een voor een. Want schoenen zijn het enige dat iets van een mens bewaart, als hij afwezig is. Een schoen is altijd eender van vorm, al zit er geen voet in. Schoenen zakken niet in elkaar tot platte vodden, zodra zij uitgetrokken zijn. Ik bevoelde de hielen en de gladde hoge hakken met de palm van mijn hand. Ik zette ze twee bij twee in het rond in de kamer. Zo stonden er vijfentwintig vrouwen om mij heen. Voor het geval zij naakt waren en onzichtbaar, bewees niets dat zij er niet stonden, misschien zelfs heupwiegend, de handen zwaaiend boven het hoofd, alles konden zij doen zolang zij haar voeten stil hielden.

Op een dag dat ik langer sliep dan anders werd ik zo wakker dat ik naar de bibliotheek ging om iets te lezen. Maar alle boeken waren geschreven in een taal die ik niet kende, behalve een aantal wetenschappelijke Duitse werken. Het

110

waren ouderwetse grote delen, met kleverig gekleurde platen; tegen beschadiging waren er losse velletjes oliepapier op gelegd. Zij handelden uitsluitend over vissen. Toen dit tot mij doordrong, smeed ik ze in de kast en kwam nooit meer in de bibliotheek terug. *Al die boeken handelden over vissen.* De eigenaar was dus een vissenliefhebber! Eindelijk had ik iets ontdekt over degene die dit huis had ingericht. Een vissenliefhebber! Ik wist iets, maar ik wilde juist niets weten, zijn naam niet, niet hoe hij er uitzag, niets! Hij had nooit bestaan, dat was de waarheid! Hij was de indringer geweest, niet ik. Hij zou dood zijn aan het einde van de oorlog, ik zou hier altijd blijven.

Maar van tijd tot tijd krijste mijn kat ‘s nachts urenlang. Ik liet hem lopen waar hij wilde, maar hij ging op de gang zitten mauwen voor de deur van de kamer die nog niet open was geweest. Hij spande zijn rug en sloeg zijn nagels in het gespijkerd kleed, hij wilde de vloer openbreken om daar te komen. Hij liet mij geen rust. Ik was bang dat de Duitsers het zouden horen, dat ze zouden komen vragen wat er aan de hand was, waarom die kat daar maar bleef zitten.

En daarom, toen ik op een zonnige ochtend nergens geluid hoorde en er geen auto voor de deur stond, zodat ik zeker wist dat er geen enkele Duitser thuis was, ging ik naar de bijkeuken, haalde een ladder en plaatste die tegen de achtergevel, onder de ramen van de kamer.

Opkijkend tegen de witte stenen waarin miljoenen zonnen kleiner dan speldeknoppen glinsterden, besteeg ik de sporten, een schroevendraaier en nijptang in mijn broekzak. Mijn schaduw volgde mij iets lager, als een aap.

‘Hallo! Bent u misschien de glazenwasser?’

Ik draaide mij half om, liet mijn gehele lichaam tegen de ladder leunen, en keek naar beneden.

Een man, de handen in de zij, hield zijn hoofd achterover om naar mij te kijken. Verblind als ik was, zag ik hem driemaal over elkaar als een slordige kleurendruk. Hij sprak Duits met een accent dat ik niet kende. Ik had die man nooit gezien.

‘Wat moet u?’

‘Ik moet u spreken!’

Hij bleef zijn handen in de zij houden, wijdbeens.

Toen ik beneden was gekomen, had hij een sigaret opgestoken en tuurde in de verte.

‘Wie bent u?’ vroeg ik, ‘waar zijn uw papieren?’

Hij droeg een rugzak en twee fototoestellen, op elke heup een. Zijn ogen waren zwart en ook zijn dunne snor. Hij keek mij aan van onder naar boven, liet zijn blik toen rusten op mijn broek, terwijl hij mij een opgevouwen papier aanreikte. Ik sloeg het open. Het was precies zo’n vergunning als ikzelf bezat, er stonden dezelfde stempels op. Ik nam de moeite niet zijn naam te lezen. — Ik was niet meer de enige burger die in deze stad mocht komen! Dat was alles wat ik dacht.

Ik gaf hem het papier terug.

‘Ik heb nog een ander papier,’ zei hij en reikte het mij aan.

Het was een brief ondertekend door een generaal-majoor. De brief bevestigde dat hij de eigenaar was van een huis (het adres herkende ik niet) en dat hij verlof had dit huis weer te betrekken.

Ik keek hem recht in zijn ogen en zei: ‘Dat adres ken ik niet. Ik ben hier niet zo goed bekend.’

‘Ik wel,’ zij hij, ‘komt u maar eens met mij mee.’

‘Nee. Ik ontzeg u de toegang tot dit terrein. Het is gevorderd door de Duitse weermacht. Ik ben de eigenaar. Ik ben de enige die hier mag komen.’ Stomme leugen: in ieder geval had hij in het stadje gewoond, in ieder geval kende hij de ware eigenaar. Ik wist al bij het uitspreken van de woorden dat ze niet helpen zouden.

Hij draaide zich om, deed een paar passen van mij af, keek naar mij en liep naar de achterdeur. Ik ging hem achterna, zijn papier nog in mijn hand. Toen hield hij plotseling stil en deed een stap terug.

‘Die broek die u daar aan heeft, past u niet goed. Het is precies mijn maat, niet de uwe.’

Ik probeerde nu in ernst de naam die op de papieren was ingevuld, te lezen. Ik

had de indruk dat hij leek op de

112

namen die op de medicijnflesjes, de poederdoosjes en de randen van de lakens voorkwamen.

Hij ging het huis binnen, hij keek even in de salons en liep toen de trap op naar boven, of ik niet bestond.

In de slaapkamer deed hij de klerenkasten open en dicht. Ik wachtte af of hij misschien naar de gesloten kamer zou gaan. Maar hij ging zitten in het open raam, zodat zijn rugzak naar buiten hing.

‘Zo word je behandeld door je bondgenoten,’ zei hij, ‘dat zijn officieren! Kleren stelen!’

Hij stak zijn hand naar buiten en gooide zijn sigaret in de tuin.

Ik had mij laten vallen op het bed. Ik bezag hem zwijgend als was hij een film die voor mij werd afgedraaid.

‘Uw accent is eigenaardig,’ vervolgde hij, ‘ik kan mij niet voorstellen dat u een Duits officier bent. Ik kan mij niet voorstellen dat een Duits officier burgerkleren aantrekt die hij vindt in een gevorderd huis en dat hij zich dan voor de eigenaar van het huis uitgeeft. Dat kan ik mij niet voorstellen!’

‘En wat heb ik daarmee te maken?’

‘Daar zal ik nog eens over nadenken. Dit laat ik alvast maar hier.’ Hij ging staan, zette de rugzak op de grond, griste mij de verklaring van de generaal-majoor uit de hand en wandelde de kamer uit.

Ik bleef zitten. De muren hadden geresonneerd toen zijn stem weerklonk, de ogen in de schilderijen hadden zich naar hem toegekeerd: hij was de eigenaar!

Even later dacht ik dat ik hem in de tuin hoorde. Ik staarde naar zijn rugzak. *Hij was de eigenaar.* Toen haalde ik mijn geweer onder het bed vandaan en kroop op handen en voeten naar de vensterbank.

Hij stond met zijn rug naar het huis aan de rand van het gazon, bij hoge, al lang uitgebloeiende rhododendronstruiken. Op dat tijdstip waren er geregeld meer katten bij mij komen aanlopen. Bijna iedere dag kwam er een nieuwe van honger. Verspreid lagen zij zich te zonnen in het gras: de zwarte die

113

ik uit het kurhaus had gehaald, een cyperse, een rode. Zij sliepen, zij bewogen

niet. De man rookte een sigaret. Zijn arm hield hij omhooggebogen als een V. Voor zijn hoofd verscheen zo nu en dan blauwe rook. Ik schouderde het geweer. Het hoofd van de man, de korrel en het vizier in één rechte lijn...

Er werd gegild, vlakbij, haast aan mijn oor, toen ik het schot afvuurde. Ik liet het geweer los, het duikelde met een smak van de vensterbank, maar ik raapte het meteen weer op.

Er kwam een vrouw uit de badkamer, terwijl ik nog op mijn knieën lag. Zij riep iets in een taal die ik niet verstond. 'Wind u zich niet op,' zei ik in het Duits, 'ik was bezig het geweer na te kijken. Toen ging het schot af.' Ik voelde in mijn broekzak naar mijn zakdoek, vond alleen de schroevendraaier en de nijptang. Met de schroevendraaier in de ene hand maakte ik een paar schijnbewegingen naar het geweer in de andere. De vrouw had een regenjas aan, dichtgeknoopt tot haar kin. Zij droeg geen hoed.

Plotseling barstte ik in lachen uit, het geweer bij de voet houdend en mij met de schroevendraaier losjes op de dij kloppend.

'Waar is mijn man?' vroeg zij in het Duits, 'waar is mijn man? Ik heb hem niet gezien!'

Mijn lachbui werd nu iets als de hik, ik kreeg er kramp van in mijn buikspieren, ik wenste wanhopig dat het op zou houden.

'Maar u heeft hem toch gehoord!' zei ik, 'u was immers in de badkamer!'

'Waar is mijn man? Neemt u mij niet kwalijk. Ik ben naar binnengegaan zonder vragen. Neemt u mij niet kwalijk.'

Zij deed een stap naar mij toe. Dun, geblondeerd haar zat strak om haar hoofd.

'Bij het raam vandaan blijven! Bij het raam vandaan!' Ik trok het geweer omhoog, liet het los en greep het weer vast in de buurt van het slot.

Nee, nee, schudde zij, terwijl zij terugdeinsde naar de bad-

114

kamer. Zij greep het gordijn beet en schoot erachter.

Ik haalde zo diep adem dat ik de lucht in mijn liezen kon voelen. Toen bukte ik, schoof het geweer en de schroevendraaier onder het bed en haalde mijn bajonet te voorschijn. In langwerpige percelen lag zonlicht op het vloergedeelte dat ik oversteken moest om in de badkamer te komen. Ik wist niet hoe ik de bajonet houden moest: vooruit, in de vuist geklemd, of achter

mijn rug. Maar de zon trok weg, de oorspronkelijke kleuren van het tapijt lagen er weer en ik ging de badkamer binnen. Zij stond in de verste hoek, bij het raam dat uitzicht gaf op de geknotte plataan in de voortuin. Het rode vet van een lippenstift stak uit een gouden buisje dat zij in haar hand hield. Zij schoof het erin met haar duimnagel en stak het in haar tasje, zonder te kijken. zonder het tasje te sluiten. Zij keek alleen naar mij, haar mond halfopen als de gelakte papier-maché mond van een mombakkes.

‘Wat heb ik gedaan, wat heb ik gedaan, waarom schreeuwt u tegen mij ?’ vroeg ze, met een stem of zij stikte.

Ik liep om het bad heen, de bajonet achter mijn rug houdend. In wolken kwam haar parfum op mij af, als was haar huid witgloeiend en verdampte alles tegelijk. Ik wierp de bajonet weg, sloeg mijn handen om haar hals en wrong. Ik drukte mij van haar af, in de hoek, zonder haar aan te kijken. Zij deed niets terug. Ik haalde zelfs geen adem, ik wilde stollen zodat zij zich nooit meer zou kunnen bevrijden. Dat dacht ik, terwijl ik roerloos naar buiten staarde. Op de weg reed een van die Duitse vrachtauto’s met ratelende ijzeren rupsbanden die eigenlijk bestemd waren geweest voor de woestijn. Hoe meer ik kneep, hoe meer gevoel ik in mijn vingers kreeg. Het kraakbeen van haar strottenhoofd zou een röntgenfoto achterlaten op mijn huid. Haar vel drong tussen mijn nagels. De Duitse auto verdween achter de raampost. Een mus ging zitten op de vensterbank, wipte met zijn staart, vloog weg en had een gulden van gips achtergelaten. Maar de vrouw was nog niet dood. Zij wilde mij schoppen. Ik drukte haar

115

neer en sloeg haar achterhoofd zolang tegen de rand van het bad, tot ik iets hoorde barsten. Toen bewoog zij niet meer. Toen keek ik naar de vrouw en liet haar op de grond vallen. Haar ogen waren half dicht, haar tong puilde bleek uit haar lippen. Zo mag zij er niet uitzien, dacht ik. Ik trok haar over de rand van het bad, draaide de koude kraan open en besprenkelde haar gezicht. Maar het gelukte mij niet haar mond te sluiten. Er kwamen grote vlekken op haar jas. Haar geblondeerde haar werd nat en plakte op haar hoofd, het leek of er al veel van was uitgevallen. Ik legde haar op de marmertegels en ging naar de slaapkamer terug om uit het raam te kijken.

De zon brak weer door over de achtertuin. De katten hadden zich niet verroerd. De man lag voorover in de rhododendrons. Eigenlijk waren alleen zijn voeten te zien. Ik dacht: de Duitsers komen er bijna nooit. Zij zullen hem niet opmerken. Hij moet daar voorlopig blijven. Als ik hem nu ga verstoppen, en de Duitsers komen thuis en zien mij, weten ze dat ik er iets mee heb uit te

staan. Maar als zij hem zo vinden, zonder dat ik in de buurt ben, zullen ze niet denken aan mij. Maar ze zullen hem niet vinden, ze komen nooit in de achtertuin. Vanavond zijn ze moe.

Een viermotorige bommenwerper vloog laag over. De schaduw van zijn vleugel beroerde de voeten van de man als om hem op te lichten.

Ik trok mij van het raam terug en bleef staan op de drempel van de badkamer. Het dichtst bij lag de bajonet. Dan, iets verder, haar tasje en daarachter zij zelf, half zichtbaar. Ik ging naar haar toe, nam haar onder de armen, sleepte haar naar de slaapkamer en legde haar op het linkerdeel van de lits jumeaux.

Daarna raapte ik de bajonet op en haar tasje, dat ik dichtknipte. Niets was er in de marmeren badkamer meer te zien van wat er was gebeurd. De bajonet legde ik bij het geweer en haar tasje zette ik in een stoel, als had zij daar gezeten en was zij even opgestaan. Ik keek niet was er in zat. De rugzak van de man liet ik waar hij hem had neergezet.

116

Ik ging op het andere bed liggen en voelde aan haar wang. Hij was nog niet kouder dan mijn eigen wang. Ik schoof haar ogen dicht; ze gingen verder dicht dan de ogen van iemand die slaapt.

Toen ging ik rechtop zitten met mijn rug naar haar toe, mijn voorhoofd in mijn handen. Deze benen schaal met zijn bekleding van beweeglijk vel, daar komt alles vandaan: de andere mensen, de wereld, de oorlog, de dromen, de woorden, de daden die zo vanzelf gaan dat men zich niet kan voorstellen ooit tot nadenken in staat geweest te zijn; zo vanzelf, alsof iemands daden de gedachten van de wereld zijn. Je zou een tweede hoofd moeten hebben om te begrijpen wat dat éne hoofd is, maar ik heb er maar een, hier is het in mijn handen, ik houd het vast op een manier waarop een mens nooit iets anders vasthoudt. Toch, als het niet door geleerden beweerd werd, dan zou je niet weten, dat het hoofd iets anders is dan een hand of een voet.

Ontploffingen begonnen zich te doen horen. Rinkelend met hun kettingen reden er gepantserde vrachtauto's doorheen.

Toen het donker genoeg was, ging ik naar de achtertuin. Er was nog geen enkele Duitser thuisgekomen. Mochten zij juist op dit ogenblik de tuin inrijden, dan zouden ze mij in het duister niet opmerken. Aan de horizon zag ik vaal licht van kanonnen.

Ik trok de man aan zijn voeten uit de struiken, tot hij geheel op het grasveld lag. Zijn fototoestellen schortten op tot boven zijn hoofd. Ik wentelde hem

om, nam hem onder zijn oksels en sleepte hem over het gras naar het prieel. Daarachter legde ik hem neer. Wie hem vond, zou zich een ogenblik afvragen hoe het gebeurd was, hem beroven, zijn schouders ophalen en misschien nog zorgen dat hij begraven werd.

Het huis was even donker als toen ik het verliet. De Duitsers waren nog altijd niet teruggekomen. Ik kon mijn inspanning van die dag vergeten. Ik zou de vrouw naar beneden halen en leggen bij haar man. En morgenochtend zou het wezen of er niets was gebeurd. Ik keek omhoog naar de sterren,

117

in mijn oren het gerommel van het geschut. Hier altijd blijven, dacht ik, hier kan niets gebeuren. Ik zal er niets van merken als de hele wereld verdwijnt, als alleen maar dit huis, dit gras, alles wat ik om mij heen kan zien, hetzelfde blijft.

Maar toen ik op de bovengang was gekomen, zag ik een lichtschijnsel. En dat lichtschijnsel kwam uit de kamer die altijd gesloten was geweest. Toen wist ik plotseling dat ik toch aldoor met een dolk in mijn buik had rondgelopen en die dolk werd nu loodrecht omhooggestoten in mijn hart. Mijn bloed verliet zijn gebruikelijke banen en kolkte rond als in een ton.

Ik hield mij vast aan de leuning van de trap. De deur van de kamer stond op een kier. Ik hoorde niets. Misschien was er niemand, misschien was er alleen maar iemand geweest, die licht had achtergelaten. Met uitgestrekte handen liep ik op de deur af. Een sleutel, waaraan een sleutelbos hing, stak in het slot. Ik was ongewapend. Ik naderde het einde, het was altijd in die kamer geweest en nu was het aangebroken: als een kist dynamiet. Ik nam de sleutel uit het slot en duwde de deur verder open. Een kat die ik bezeerde, schreeuwde. Ik zag zijn ogen te midden van lichtglimpen als in een zwarte grot van steenkool; licht kwam overal vandaan.

Maar het was allemaal afkomstig van één enkele lamp en die lamp werd vastgehouden door een man.

De man stond met zijn rug naar mij toe op een trapje. Hij hoorde mij niet lopen. Hij tilde zijn olielantaren op en stak zijn andere hand ergens in. Ik zag wat het was. Het was een aquarium. Langs alle muren waren rekken met aquaria opgesteld.

‘Wie bent u!’ schreeuwde ik. Maar de man draaide zelfs zijn hoofd niet naar mij om. Ik hoorde alleen gepruttel van water en schieten buiten in de verte. Toen deed ik een paar stappen tot ik vlak bij hem stond en trok aan zijn

broekspijp.

‘Bent u doof?’

Hij gaf geen teken van schrik, maar draaide zich beverig

118

om op zijn smalle trapje, zijn hand terugtrekkend. Er vielen druppels van zijn vingers op mijn gezicht. De kat sprong tegen hem op, de man bukte zich en duwde hem weg. Van mij nam hij geen notitie. Het leek of ik hier gedurig in en uit gelopen had en hij niets meer tegen mij behoefde te zeggen.

‘Antwoord! Antwoord!’ Ik pakte zijn natte hand. Toen pas kwam hij naar beneden en hield de lantaren tussen onze gezichten. Hij droeg geen baard, wel stoppels van vele dagen. Hij was zo oud als ik nog nooit iemand had gezien.

‘Ik heb vele vissen,’ zei hij plotseling op vragende toon, ‘vele vele vissen, Herr Hauptmann. Ze hebben honger, maar ze zijn nog niet dood.’

Hij hield zijn lantaren bij een aquarium en wenkte mij bij hem te komen.

‘Houd u niet doof!’ riep ik, ‘hoelang bent u in huis? U heeft alles gehoord, het schieten, het gillen!’

Hij wees naar het glas waar ik niets zag dan het spiegelbeeld van zijn lamp.

‘Met dit paar heb ik zesentwintig andere paartjes gekweekt. Dat is in Europa nog niemand gelukt. Ze komen alleen voor in Mexico op een hoogte van 4500 meter, boven de sneeuwgrens. Maar het water is daar toch niet bevroren, want het komt uit een vulcanische bron. Toen heb ik ontdekt dat onze St. Catharinabron hier, precies even warm is. Er waren dertig jaar geleden nog geen elektrische thermostaten. Ik liet een buis waardoor bronwater stroomde...’

‘Gekken schiet ik onmiddellijk neer!’ riep ik, mijn handen als een trechter aan zijn oor.

‘O, het was een heel werk.’ Hij zette zijn betoog voort. En toen hoorde ik honderden bommenwerpers. Het bonken van de luchtdoelartillerie kwam dichterbij.

‘Herr Hauptmann! Ik heb u alleen maar verveeld met mijn verhalen om u te laten weten dat dit huis een uniek cultuurgoed verborgen hield. U heeft het ge-especteerd!’

Zijn hand werd zo moe dat zijn lantaren slingerde. ‘Ik betuig mijn eerbied voor de wijze waarop u de cultuur hebt behartigd.’

‘Zij ligt dood in de slaapkamer,’ zei ik, terwijl ik hem bij zijn armen pakte, ‘en hij ligt achter het prieel! Je weet er alles van. Maar je bent bang van mij! Je denkt dat ik je zal doodslaan en vierendelen!’

‘Laat mij hier blijven, Herr Hauptmann! Ik kan niet zonder mijn vissen en mijn vissen kunnen niet zonder mij. Als ik er niet meer ben, sterft deze unieke collectie. Ik heb er tachtig jaar aan gewerkt. Ik ben op mijn zestiende jaar begonnen.’

Zo lang ik in het stadje verblijf hield, was er nog nooit zo zwaar geschoten als nu. Waaraan kon ik zien of hij het hoorde?

‘Herr Hauptmann, ik ben veertien dagen onderweg geweest. Ik heb niet gegeten, maar voedsel voor de diertjes had ik bij mij, hier in deze zak!’ Hij raapte een katoenen zak óp van de grond en rommelde er in met zijn hand.

‘Veertien verschillende soorten! U weet niet hoe moeilijk dat te krijgen is tegenwoordig. Mijn zoon en mijn schoondochter zijn door een granaat getroffen, onderweg.’

‘Je liegt!’ Ik pakte hem de lantaren af en hield deze vlak voor mijn eigen mond. Als hij niet horen kon, dan zou hij tenminste kunnen liplezen. ‘Du lügst’ — ik fluisterde het heel langzaam.

‘Ik ben zesennegentig en geheel alleen op de wereld. Herr Hauptmann...’

Hij trok alle registers tegelijk open: zijn vissen, unieke collectie, cultuur, alleen op de wereld, schoondochter. Het was of een octopus een bioscooporgel bespeelde.

‘Herr Hauptmann! Duitsland wint op alle fronten. Het geheime wapen. De oorlog zal.. .’

Hij praatte nog toen vlakbij een bom viel. Hij ging nog verder toen ik hem de lantaren weer in de hand drukte en zijn sleutelbos uit mijn zak nam. Ik spitste mijn lippen, tikte ertegen met mijn wijsvinger, pakte de kat op en verliet de kamer achterwaarts. Ik sloot hem in. Hij moest daar dan maar blijven.

Misschien zou hij gaan schreeuwen en op de deur bonzen. Als de Duitsers het hoorden, kon ik altijd nog

zien hoe ik mij eruit zou redden. Ik kon proberen te verklaren dat hij krankzinnig was; mijn krankzinnige ongelukkige grootvader die mij niet

herkende en daarom volhield dat hij mij nooit eerder had gezien. Dat zou ik zeggen. De bommen vielen nu dichtbij. Ik kon ze horen fluiten. Alles wat dun was, alle losse dingen trilden. Misschien zou er straks een bom op het huis vallen. Ik geloofde dat ik dan heel tevreden zou zijn.

Op de slaapkamer schoof ik de gordijnen open. Het leek of de hele omtrek in brand stond. De luchtdoelartillerie schoot al niet meer.

De dode vrouw kon ik duidelijk zien. Ik ging bij haar zitten op het bed en voelde met mijn vingertoppen aan haar gezicht. Het was nu koud. Ik stak mijn hand onder haar jas, onder haar rok en legde hem op haar dij. Koud; een ding; water en eiwitten; iets wat chemici hebben bestudeerd, anders niet. Ik probeerde of ik haar heen kon buigen. Haar op mijn armen dragen. Nee, over de schouder leggen en een hand vrijhouden om deuren te openen, de leuning van de trap vast te grijpen. En dan door de tuin lopen; haar neerleggen achter het prieel bij haar man. Het zou niet donker zijn in de tuin. Ik stond op, nadenkend hoe ik haar over mijn schouder moest krijgen.

Toen hoorde ik lopen op de trap. De Duitsers schreeuwden tegen elkaar, zware voorwerpen bondsden. Ik holde naar de deur en greep de knop vast, ineens denkend dat zij bij mij zouden binnenkomen. Zo bleef ik staan tot zij weer weg waren. Toen ging ik op bed liggen naast de vrouw. Ik deed mijn ogen dicht en legde mijn hand op verschillende delen van haar lichaam, verwachtend dat het plaatselijk was blijven leven, miniem bewegen zou, huiveren of onmerkbaar uitzetten en inkrimpen.

Temidden van langdurige mitrailleursalvo's werd ik wakker. Toch was er niet door dat geluid een einde gekomen aan mijn slaap. Er stond iemand op mijn deur te kloppen. Ik dacht: die oude man heeft alarm gemaakt. De Duitsers hebben hem eruit gelaten. Zij komen mij vragen wat dit te

121

betekenen heeft. Ik stapte uit bed. Waarom zou ik de deur niet openmaken?

Jazeker, daar stond de kolonel.

‘Verzeihen Sie,’ zei hij.

Ik zag de oude man niet staan in de gang.

De kolonel greep telkens met de rechter hand zijn linker duim en liet hem dan weer los.

‘Ik breng u even op de hoogte. De plaats is ingesloten door de bolsjewisten. Ik kom u waarschuwen. De andere heren zijn gesneuveld. Wij zijn ingesloten,

ingesloten.'

'Dank u.'

Ik deed een stap terug, van plan zo gauw mogelijk de deur te sluiten.

'Nee, wacht u even. Misschien kunnen wij samen iets doen. Misschien kunnen wij ontsnappen.'

'Ja, dat is een prachtig idee! Blijft u hier! Een ogenblik! Ik ben direct tot uw beschikking!'

Ik smeede de deur dicht en rende naar de spiegelkast. Mijn uniform die ik als een prop in een hoek had getrapt, haalde ik eruit en trok haar aan. Terwijl ik mijn koppelriem nog dichthaalde, lag ik op mijn knieën naast het bed en greep mijn geweer. De bajonet stak ik op de loop. Mijn helm snoerde ik vast onder mijn kin.

Zo kwam ik de gang op. De kolonel stak zijn handen omhoog. Met de bajonet in zijn rug duwde ik hem de trappen af. Toen wij beneden in de corridor stonden, bij de tuindeuren, draaide hij zich naar mij om en zei, zijn armen nog steeds omhooggestoken: 'Weest u zo vriendelijk en sta mij toe dat ik mij eerst even scheer.' Zijn linkerarm had hij enigszins laten zakken om op zijn horloge te kijken. Ik zag duidelijk zijn half afgeschoten pink.

'Het is precies zeven uur, ik heb mijn scheergerei in mijn borstzak. Het is in een ogenblikje gebeurd.' De toon waarop hij het zei, voegde eraan toe: Ik weet dat het afgelopen is. Ik vraag een laatste gunst.

Hij rekende er vast op dat ik niets anders van plan was dan hem dood te schieten achter in de tuin.

122

'Nee,' zei ik, 'ik zal uitmaken wat er gebeuren moet.'

Ik duwde hem bij de tuindeuren weg. Met mijn linkerhand trok ik de kelderdeur open.

Terwijl ik mijn geweer op mijn rug hing en de sleutel van de kelder bij mij stak, dacht ik na. Daar stond ik, precies zoals ik begonnen was, een smerige soldaat op de tapijten tussen de marmerwanden van een vreemd huis. De tijd had de helling niet kunnen nemen en rolde terug.

Toen ik bij de oude man binnenkwam, zat hij aan het raam waarvan hij het verduisteringspapier had verwijderd, op zijn trapje. Zijn vinger bewoog hij heen en weer voor het glas van een aquarium. Twee paradijsvissen drukten

aan de andere kant hun snuiten ertegen of zij zijn vingers kussen wilden. Hij praatte in het Hongaars met hen.

Ik drukte hem een pot koude koffie en een stuk brood in de hand.

‘Goede morgen, Herr Hauptmann.’

Hij toonde niet de minste verbazing, hij kon de uniformen van beide partijen niet van elkaar onderscheiden.

‘U zorgt uitstekend voor een oud man. Uw gastvrijheid doet het Duitse leger eer aan.’

De hemel was rood van de opkomende zon. Ook de kamer werd rood. Er floten kogels in de tuin. Korte uitbarstingen ontbloeden op een ondergrond van vaag rumoer. Ik keek naar de aquaria, waarin de vissen zweefden door hun groen als op een andere ster.

‘Herr Hauptmann, ik heb genoeg om ze drie maanden in leven te houden!’

Ik ging naar hem toe, pakte hem bij zijn hand en met mijn andere hand greep ik hem onder zijn kin. Ik bracht mijn gezicht vlak bij het zijne. ‘Nu moet u goed opletten!’ riep ik.

Hij lachte.

‘Jawel Herr Hauptmann. Het schitterende Duitse leger! De verdedigers van onze cultuur!’

Hij zei het alsof het hem werd voorgezegd. Ze hadden het hem ingestampt dat hij met zulke dingen te zeggen de Duit-

123

sers kon lijmen, zoals je vogeltjes kunt vangen door zout op hun straat te strooien. Hij dacht alleen aan de cultuur.

Ik barstte in lachen uit, maar moest mij bedwingen om hem niet te slaan.

‘Nu goed opletten! Duitsers weg! Helemaal weg! Komen nooit meer terug!’

‘Jawel, Herr Hauptmann. Oorlog gauw afgelopen. Het geheime wapen. Heil Hitler.’ Hij stak er zijn hand bij omhoog.

Ik kneedde zijn schouders of ik mijn bedoeling door mijn vingers in hem kon overbrengen.

‘Nee! Duitsers verloren! Duitsers dood. Kop afhakken!’

Ik streek met mijn hand heen en weer langs mijn hals.

‘Natuurlijk!’ zei hij, ‘de voornaamste boosdoeners moeten worden geëxecuteerd!’

Ik gilde dat mijn stembanden er haast van scheurden:

‘Nee. Nu Russen hier! Nooit meer Heil Hitler zeggen!’ Ik wees naar hem en sneed opnieuw mijn eigen hals op denkbeeldige wijze door.

Hij hief zijn handen op van angst.

‘O nee! Ik houd veel van Duitsland!’

‘Nee! Duitsland verloren. Duitsland kapot! Hitler (ik stak mijn hand in de lucht) Hitler kapot! Kop afgehakt!’

Hij lachte hoofdschuddend, maakte de zak met visvoer open en stak zijn hand erin.

Ik hoorde zware kolonnes door de straten rijden. Er werd niet meer geschoten. Ik moest voortmaken. Als hij het nu nog niet begreep, kon ik er werkelijk niets meer aan doen. Ik liep de kamer uit en haalde uit de bibliotheek een potlood en een blad papier. Daarop schreef ik met grote drukletters in het Duits:

Duitsland kapot. Nu komen de Sowjets. Nooit meer Heil Hitler zeggen .Denk eraan, anders maken de Russen je dood en ze vreten je vissen op.

Dit blaadje stopte ik hem in de handen. Ik gaf hem ook zijn sleutels terug. Hij was nog aldoor grinnikend bezig uit te zoeken van welke afstand hij mijn letters het gemakke-

124

lijkt kon ontcijferen, toen ik de deur achter mij dichttrok.

Ik liep het bordes af, het grasveld over, het hek uit en ging met de partisanen mee, die zingend marcheerden achter huifkarren met kleine paardjes ervoor.

De meeste huizen van het stadje stonden in brand. Er ontweken dichte stoomwolken doordat de kleine fonteintjes op de hoeken waren blijven spuiten.

Op het marktplaatsje keek ik rond of niet ergens een begin werd gemaakt met het vestigen van een hoofdkwartier, waar ik mij kon melden. Ik wist precies wat ik zou zeggen, wanneer zij vroegen waar ik al die maanden was geweest. En dan zouden zij mij weer een opdracht geven waar ik niets van begreep. Het kwam er niets op aan. — Als zij mij maar begrepen!

Ik stond op hetzelfde punt waar ik de sergeant het laatst had gezien, voor het café dat nu was ingestort. Jazeker, op precies hetzelfde punt.

Wie kwam daar aanlopen? Die Spanjaard die Frans sprak, die yesero! Hij herkende mij ogenblikkelijk.

‘Ah, amigo mi... mon ami! Hoe gaat het? Waar heb je gezeten?’

Ik draaide hetzelfde verhaal weer af als toen.

‘Gevangen genomen door Duitsers. Hier! Duitsers gevlucht!’

‘Mooi! Goed!’

‘Maar ze konden mij niet houden! Ik ontsnapt! Nu zelf Duitser gevangen genomen. Kom mee!’

‘Alles hetzelfde,’ zei hij, ‘eerst zij, dan jij! Heb je nog dorst?’ Hij trok een grote fles pruimenjenever uit zijn zak. Ik dronk en dacht: hoe raak ik hem weer kwijt? Wat moet ik met hem beginnen? Ik haalde diep adem en nam nog een lange slok.

Hij bleef bij mij. Ik liep een eindje, hij liep achter mij aan. En een hele troep anderen volgde ons, dromde om ons heen, elkaar flessen doorgevend.

‘Vrouwen,’ zei de Spanjaard, ‘Hollander, weet jij geen “vrouwen?”

125

‘Ja, in hetzelfde huis is er een. Voor jou en mij. Mooie vrouw. Stuur die anderen weg.’

Hij bleef staan en hield een toespraak. Ik weet niet wat hij zei. Er werd geweldig om gelachen. Het had niet de minste uitwerking. Zij bleven gewoon met ons meelopen.

‘Hé Spanjaard, kameraad! Stuur ze weg! Mooie vrouw! Pour toi seulement!’

Maar hij gaf mij de fles waar ik een groot aantal slokken uit nam.

Zo gingen wij de tuin binnen. Op het bordes draaide ik mij om en stak mijn hand op. Ik sperde mijn mond open en schreeuwde. In het Frans, Spaans, Duits, Nederlands: ik maakte zoveel geluiden dat er ook allicht Montenegrijns, Russisch, Servisch, Bulgaars en Roemeens bij is geweest. Ik overzag de hellende tuin aan mijn voeten, vol partisanen. Zij drongen op, zij duwden mij heen en weer. Ik legde uit dat mijn krijgsgevangene hier helemaal niet was. Ik zei dat ik nooit een krijgsgevangene had gemaakt! Weg was hij, foetsie! Maar achter mijn rug hoorde ik het glas uit de deur rinkelen en zij

trokken het slot open. Zij liepen mij omver. Zij stonden om mij heen te bedelen in gebroken Duits.

‘Waar is krijgsgevangene, Hollander?’

Ik liet mij neervallen op de bank, gaf hun de sleutel van de kelder en bleef zelf zitten.

Overal heerste kabaal. Er werd gelopen op de trappen, op de bovengangen. Steeds meer soldaten drongen de gang binnen.

Toen kwam de Spanjaard terug met een opengeklapt bebloed scheermes in de hand. Twee anderen hielden de kolonel die nog nauwelijks kon lopen, vast bij de kraag. Hij had zich eerst nog geschoren. Daarna had hij geprobeerd zich de hals door te snijden, maar hij had net de slagader niet geraakt. Hij zei niets. Ik zei ook niets. Ik reikte hem mijn zakdoek, die door de Spanjaard werd aangepakt en om zijn hals gebonden. De twee anderen sleepten hem weg naar de salon, en die yesero kwam naast mij zitten.

‘Hollander, waar is die vrouw?’ Hij sloeg zijn arm om mijn

126

schouders. ‘Jij hebt alles ... huis ... Duitse kolonel... wijn ... eten ... alles. Waar is vrouw? Ik al drie maanden geen vrouw! Kan Spanjaard niet, nee, Spanjaard kan niet, Hollander.’ Hij sloeg de hals van een fles en goot de drank over mijn gezicht.

Er kwamen nog andere partisanen terug uit de kelder. Zij hadden lege kisten volgeladen met flessen wijn. Weckglazen werden stukgetrapt en met de handen half leeggegeten. Een scherpe brandlucht en blauwe rook trokken op in de gang doordat ze probeerden het fornuis aan te steken, maar degenen die voor koks moesten spelen, konden niets anders dan morsen.

Wat zou de oude man hebben gedaan? Was hij nog boven? Was hij weggelopen? Was hij in de tuin? Ik wilde gaan kijken of hij nog in de tuin was. Maar juist op dat ogenblik ontstond er een gevecht op de trap. Tegelijk begon iemand met zijn revolver te schieten naar de hertekoppen aan de muur. De vergulde trapleuning kraakte, boog door en kwam naar beneden. De engeltjes van het plafond braken los uit hun hemel en vlogen voor het eerst sinds zij bestonden. In een nevel van stof lag een halve compagnie vechtende partisanen op de vloer. Twee waar geen beweging meer in te krijgen was, bleven liggen; de anderen gingen er vandoor. Ik liep rond zonder iets te doen.

Het werd toen betrekkelijk rustig in huis. De overwinnaars hadden zich bij

groepjes teruggetrokken. Alles wat zij maar te pakken konden krijgen, vernielden en bevuilden zij op de manier die ieder van hen het beste beviel. De Spanjaard was ik kwijtgeraakt. Maar toen ik de trap opliep, kwam ik hem weer tegen. Hij hield mij vast.

‘Kom mee,’ zei ik, ‘mooie vrouw. Boven.’

‘Nee, niet boven.’

Ik trok hem mee naar de trap. Wij wankelden om elkaar heen, struikelend over de spijlen van de leuning, uitglijdend over de modder van vertrappt eten en de bolle glasscherven.

‘Nee, niet boven.’ Hij sleurde mij terug.

‘Goed,’ zei ik, ‘dan ga ik alleen.’

127

Maar hij was zo sterk dat ik mij niet kon losrukken. Ik had geen revolver, ik had niets, ik had niet eens mijn helm meer. Hij draaide mijn polsen om en trok mij weg, van de trap af naar de salon. Op een sofa smeet hij mij neer tussen twee andere partizanen die gezichten uit de schilderijen hadden gesneden en als maskers voorgebonden. De antiekkasten waren opengebroken en iemand was bezig borden, schoteltjes en kopjes stelselmatig een voor een fijn te stampen.

Anderen deden een eigenaardig spelletje. Zij trokken het behang van de muur en vergeleken wie de langste reep in één ruk had afgescheurd. Hoe werd de winnaar beloond? De kolonel lag vastgebonden op de vloer, tegen de lambrizing. Zij hadden zijn hoofd door een schilderij geslagen, de lijst zat om zijn schouders. De winnaar ging naar hem toe en schopte hem. Toen riep hij iets tegen drie anderen die in de serre bezig waren geweest hun behoefte te doen in de bloemvazen en, hun broek ophalend, bij hem kwamen staan. Zij kantelden de vleugelpiano. Het deksel en de klankbodem werden uitgetrapt. De piano viel herhaaldelijk weer om, een stoel en een paar tafeltjes verbrijzelend. Toch zetten zij hem eindelijk rechtop, zijn poten tegen de muur, het toetsenbord op de vloer. Zij wrikten een voor een de snaren uit het geraamte, die losschoten of braken met korte knallen.

Met de dikste snaren bonden zij de Duitser vast in het vergulde frame; als een dierenhuid spanden zij hem op. Hij was niet eens bewusteloos, al hield hij zijn ogen dicht. Maar zo nu en dan sloeg hij ze op en keek rond, en probeerde een punt van mijn zakdoek die hem kietelde, weg te blazen. Zijn lippen persten zich samen of hij iets proefde, zoals sommige mensen doen wanneer zij iets

gezegd hebben dat zij zeer markant vinden. Maar hij zei niets. Uit niets kon ik afleiden dat hij mij had gezien.

Toen kwamen er twee soldaten binnen met grote wijnglazen in hun handen. Zij droegen een heel aantal japonnen over elkaar. Hun gezicht waren geverfd. Zij hadden zijden kousen die vol gaten en zware rimpels zaten, over hun blote benen gesjord. Ik keek naar de antieke roemers die zij in hun

128

handen hielden. De glazen waren volgepropt met stikkende tropische vissen. Overall vandaan kwamen soldaten op hen af. De twee die mij vastgehouden hadden op de divan, lieten mij los.

Ik wist te ontsnappen. Ik hoopte dat ik nu eindelijk naar boven zou kunnen gaan. Maar het was weer stampvol op de trap. Ik kreeg de kolf van een geweer tegen mijn lippen. Ik werd opgepakt en in de tuin gesmeten. Ik lag voorover, met mijn armen om mijn hoofd terwijl ik in mijn zijden werd geschopt. Toen zij ophielden, stond ik op en liep met volle mond naar het prieel, waar ik ging zitten op de bank. Ik spuwde mijn tanden tussen mijn voeten.

De partisanen lieten mij verder met rust.

Ik keek op naar de ramen van de kamer met de aquaria. Er was niets aan te zien. De ramen waren zwart als altijd. De ladder die ik er de vorige ochtend onder had gezet, stond er nog. Wat is gemakkelijker dan het breken van ruiten, het omgooien van een ladder? Toch was dat juist niet gebeurd. Het leek of het nog altijd niet zinloos was geworden die ladder op te klimmen en het raam open te breken, het was of enkel een onbelangrijke storing mij ervan teruggehouden had.

Overall in de omtrek vielen schoten. Ik zag de soldaten het huis in- en uitgaan. Ik hoorde hen zingen en schreeuwen. Ik gaf over en lag een tijd half te slapen.

Toen het donker was geworden, stond ik op en strompelde weer naar het huis. Er viel nu geen beweging meer te bespeuren, in de corridor noch in de kamers. Telkens lucifers afstrijkend, ging ik naar binnen. Grote plassen gemorste suiker schitterden als ijs. De gang was leeg, op de twee partisanen na die waren blijven liggen na het breken van de trapeuning. De kamerdeuren waren dicht. In de salon schreeuwde een radio, maar van mensen hoorde ik niets.

Water stroomde langs de muren. Mijn voetstappen maakten een soppend geluid. Toen zag ik de zwarte kater die in een hoek aan het vertrapte eten

likte. Ik nam hem op en zei: 'Nu weet je het. Nu weet je wat er in die kamer was. Nu ben

129

je er geweest.' Ik stak een nieuwe lucifer aan om niet enkel zijn ogen te zien. Zijn ogen zagen eruit als de ogen van de Chinezen, die de indruk geven dat ze nooit open hadden moeten gaan. Hij spartelde. Ik moest de lucifer weggooien en daarna drukte ik zijn kop tegen mijn wang. Maar hij blies en krabde mijn hand met zijn achterpoot. Toen ik hem losgelaten had, ging hij terug naar zijn hoek en at smakkend verder.

Ik begon de trap te beklimmen. Ik moest mij vasthouden aan flarden van de loper.

De deur van de aquariumkamer stond wijd open. Ik streek een lucifer aan. Alle aquaria waren kapot geslagen, planten en scherven lagen door elkaar op de vloer. Van de oude man zag ik geen spoor.

Struikelend over de boeken van de bibliotheek die in onbetrouwbare massa's de weg versperden, ging ik naar de slaapkamer. Ik voelde in kletsnatte bergen van matrassen, kussens, dekens, lakens. Maar het lichaam van de vrouw vond ik er niet onder. De oude man en de vrouw waren allebei verdwenen, zoals zij vanzelf gekomen waren, zoals alles vanzelf was gebeurd. Ik hield het voor mogelijk, heel goed mogelijk.

Maar terwijl ik naar de badkamer ging, waar ik de kranen voortdurend hoorde lopen, drong zich, toen ik zag dat het bad vol was en overstroomde, een afschuwelijke verklaring voor de verdwijning van de oude man aan mij op. Het gevoel voor humor van de partisanen had mij toen al zover te pakken gekregen, dat ik niets anders verwachtte dan hem te zullen vinden in het bad, verdrinken. Ze hadden hem vastgesjord en erin gesmeten. Hij die zoveel van vissen hield, dan moest hij dat zelf maar eens ondervinden. Op de tast liep ik er naar toe. Ik stak mijn arm tot de oksel in het water, maar ik vond enkel vuil, zoals overal.

De kranen draaide ik dicht, om tenminste iets te hebben gedaan. Een was dol en bleef lopen.

Toen keerde ik naar de tuin terug en ging liggen op de bank in het prieel. De zon bleef niet lang meer uit. De wind

130

stak op en sneeuw, fijn als zout, stoof in horizontale vlagen door de struiken.

Bij het eerste licht kwam ik van de bank af en liep naar de achterzijde van het prieel. Op wild gras en brandnetels lag de eigenaar van het huis er nog net zo als ik hem had neergelegd; zijn mond wijd open, de halfopgebrande sigaret in zijn keel geschoten, als een stamper in een bloem. Ik zoog bloed uit mijn tandeloze kaken en slikte het door. Op mijn hurken zittend maakte ik zijn twee fototoestellen los en hing ze om mijn eigen schouders. Ook zijn gouden polshorloge nam ik hem af.

En toen de partisanen uitrukten en ik op het grasveld voor het huis kwam, zag ik waar de oude man gebleven was. Ze hadden hem opgehangen aan de plataan en op zijn buik hadden ze het papier vastgespeld dat ik voor hem had beschreven: Deutschland kaputt. Jetzt kommen die Sowjets. Nie mehr Heil Hitler sagen. Sonst machen die Russen Sie tot und fressen Ihre Fische auf.

Aan een andere afgeknotte tak hing de kolonel, het naakte lijk van de vrouw tegen hem aangebonden. Zij hadden hem opgeknoopt met een pianosnaar die zich ingesneden had tot zijn wervelkolom.

Ik draaide mij om en keek naar het huis. Het zag er nog gaaf uit, al waren hier en daar de vitrages van de ramen gescheurd. Ik holde terug, ging het bordes op en smeed een handgranaat achter in de corridor.

Wij marcheerden het hek uit toen de ontploffing werd gehoord. De partisanen beschouwden dit als de finale grap die de kroon zette op alles. Zij begonnen aan mij te trekken en te duwen, zij vroegen of ik de fototoestellen wilde ruilen. Ik voelde dat ik heel populair zou worden.

Ik keek voor de laatste maal om naar het huis. Alle ruiten waren uit de sponningen gebarsten. Ik zag armzalig dood riet in bossen naar beneden hangen uit de gebroken plafonds die de hemel hadden voorgesteld. Ik keek het huis diep in de doodzieke keel.

131

Het was of het ook aldoor comédie had gespeeld en zich nu pas liet zien zoals het in werkelijkheid altijd was geweest: een hol, tochtig brok steen, inwendig vol afbraak en vuiligheid.

Voorburg, Sept. '50

132

uit: *Paranoïa*

G.A. van Oorschot – Amsterdam 1962

eerste druk: 1953